

תענית ב

משה שווערד

הקדמה

1. שערים מצויינים בהלכה

דף ב. ע"י מה שכתבנו לקמן בריש פ"ב (טו. ד"ה ובקבלה) אי פרש"י למס' תענית הוא מרש"י עצמו, שיש סוברים שהוא מאיזה תלמיד, ע"ש.

2. מהר"ץ חיות מסכת תענית דף ל עמוד ב

ואמרת לכתוב בסיום המסכת איזה ראיות למה שהחליטו דרש"י לתענית אינו מרש"י ז"ל:

א משונה בין פירש"י זה לפירושו בשאר מסכתות הן באריכות הלשון ובפרט במה שהשתמש הרבה בתלמוד ירושלמי מה שבפ"י לשאר מסכתות אינו מביא את הירושלמי רק לפרקים רחוקים:

ב לא היה לפני בעלי התוס' פי' זה דהרי מתחלת מסכת עד סופה ראינו דהתוס' באו לעשות פירוש לדברי הגמ' ומשונים משארי התוס' שבאו רק להקשות לפרק ולפלפל בענין ההלכה וכאן במסכת זאת דברי התוס' ע"פ הרוב המה יבאו רק לעשות פי' לדברי הש"ס וברוב פעמים פירושים של בעלי התוס' דומים לדברי רש"י ולפעמים הם אות באות דומים לפירש"י מה שלא מצאנו בשום מקום. עוד ראינו כאן דרש"י בפ"י לתענית מביא ענינים הרבה אשר המה מדרשות ולא הזכיר כי מדרשות היה לו למעיין והעלים המקור כמו שהראיתו לעיל. וע"י דף כ' ע"א ד"ה ארו דבלעם אמר כארזים והמלאך הושיבו עלי מים בלעם אמר כנחלים והמלאך אמר נטיו ובלי ספק לקח זאת מאיזו מדרש ובפרט לשון אמר לו רבי שבא ברוב ענין במס' זאת מה שלא מצאנו בשאר מסכתות רק לפעמים רחוקים. וגם התוס' אין מביאים במסכת זאת בשום פעם את דברי רש"י כמו שנהוג בכ"מ מפני שלא היו לפנייהם דברי רש"י. בדף ג' ע"א תוס' ד"ה עשר נטיות הביאו דברי רש"י אולם לא נמצא שמה רק הוא ברש"י סוכה דף ל"ד ע"א. דף ד' ע"א הביאו התוס' שם ד"ה שלשה בשם רש"י מה שלא נמצא אצלינו. בדף י"ד ע"א תוס' ד"ה תני חדא הביאו בשם הקונטרס מה שנמצא באמת אצלינו ברש"י אולם בשינוי לשון עד שאין דמיון ביניהם רק בכונה אחת. עוד ראינו כי אותן המאמרים אשר נמצאו במסכתות אחרות ראינו פירש"י משנה שם. עוד ראינו דרש"י (מגילה כ"א ע"ב) כ' ועשרה מתרגמינו לא גרסינו דאין תרגום בכתובים. ובשום מקום לא הביא רש"י בתהלים את התרגום אולם בפ"י לתענית המיוחס לרש"י כ' דף י"ח ע"א ד"ה הפגינו צעקו כך מתרגמינו בתהלים כל לשון שועה וצעקה ע"ש וזוה נראה ברור דפי' זה הוא מתלמיד רש"י ז"ל ולא היה עדיין לפני רבותינו בעל התוס' ומפ"ז לא הביאו פי' זה בשום מקום והתלמיד שמע הרבה פירושים מפי רבו וזה הוא שכ' ברוב פעמים אמר לי רבי ואפשר שהיו איזהו קונטרסים ג"כ מרש"י:

3. מאירי על תענית דף ב/א

... וענין המסכתא בכללה אמנם יסוד הכונה בה לבאר עניני התשובה והתפלה בזמן הצרות ומה שצריך להתעורר עליו ברבוי תפלות וצעקות ותעניות

4. ריטב"א על תענית דף ב/א

מאימתי מזכירין גבורות גשמים מפרש בש"ס דלהכי קרי ליה גבורות גשמים לפי שירודין בגבורה שמפתח של גשמים לא נמסרים בידי שליח אלא כדי לרדות בהם את הבריות שחיי בני אדם בעוה"ז תלויים בהם וקבעוהו נמי בתחיית המתים לפי ששקולה כתחיית המתים שהוא ענין דומה לו שהזרעים נקברים תחת הקרקע וצומחים ע"י הגשמים ויוצאים בכמה לבושים והוא ג"כ לראיה על תחיית המתים כדאמרינן בכתובות ק"ו מחטה כענין שאמר הכתוב ויצאו מעיר כעשב הארץ וגם שבני אדם כשהגשמים נעצרים ומזונותיהם נמנעים הם נחשבים למתים והקב"ה מחיה אותם ע"י הגשמים. ועוד שכל ענין החסדים שבברכה זו מבטל מערכת הכוכבים ולפיכך נקראת ברכה גבורות וכן ענין ירידת גשמים ולפיכך קבעוהו בברכת תחיית המתים וכן תמצא באותה ברכה שמזכיר ג' פעמים מחיה המתים והאחרון שבברכה הוא בלבד על תחיית המתים ממש באמרו ונאמן אתה להחיות מתים וע"ד הנגלה הראשון הסמוך לגבורות הגשמים הוא על ענין שאמרנו שמחיה בני אדם ע"י הגשמים שמכין בהם מזונותיהן והשני הסמוך לסומך נופלים הוא על בני אדם שקרב קצם למות והקב"ה מאריך ימיהם וישלח דברו וירפאם. והוא שאומר מלך ממית ומחיה הוא על המתים שמתו ממש שהוא מחיה בעוה"ז על ידי נביאיו כמתים שהחיה אליהו ואלישע ועל אותם שמחיה בעולם הנשמות אח"כ אומר על העתיד לבא ונאמן אתה להחיות מתים ועל זה שנינו בברכות מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים:

1. שערים מצויינים בהלכה

משנה מאימתי מזכירין גבורות גשמים כו'.
הא דקתני מזכירין ולא קתני זוכרין,
כתב בתוס' י"ט, משום דקאי אש"ץ. וזהו
עפמש"כ בירושלמי, והביאו הרא"ש כאן (סי'
ב) והטור (אר"ח סי' קיד) דאסור להזכיר עד
שיזכיר ש"ץ, כלומר עד שיכריז הש"ץ משיב
הרוח ומוריד הגשם. והטעם בכדי שלא יהיו
מעורבבים, זה מזכיר וזה אינו מזכיר, ולהכי
קתני מזכירין בלשון מפעיל. וכעין זה

2. רא"ש על תענית פרק ראשון - סימן ב

וכן כתב רבינו אבי"ה ז"ל דאסור ליחיד להקדים תפלתו לתפלת צבור אף אם היה חולה או אנוס לפי
שאסור להזכיר עד שיזכיר שליח צבור בין בלחש בין בקול רם אבל אם בא להתפלל והצבור התחילו להתפלל
יכול להתפלל ולהזכיר אע"פ שלא שמע מפי שליח צבור ובסדר רב עמרם ז"ל כתוב שאחר שהזכיר שליח
צבור במוסף מתחילין העם להזכיר בתפלת המנוחה. ודייק מלישנא דמתני' העובר לפני התיבה וכו' האחרון
מזכיר משמע דדוקא העובר לפני התיבה דהיינו שליח צבור מדלא תני במוסף מזכירין

3. תוספות מסכת תענית דף ב עמוד א

מאימתי מיום טוב האחרון של חג - שמיני דלא יתבון בסוכה ואפילו האידנא אינו אלא מדרבנן משום ספיקא
ואף על גב דבקיאינן בקביעא דירחא גזרה שמא יחזור הדבר לקלולו או משום מנהג אבותינו בידינו כדאי'
פ"ק דביצה (דף ד:): ולכן מדכרינן אבל כל שבעה לא שהגשמים בימי סוכה סימן קללה הן כדתנן פרק שני
דסוכה (דף כח:): משל לעבד וכו'.

• מהר"ץ חיות מסכת תענית דף ב עמוד א

תוס' ד"ה מאימתי גזירה שמא יחזור לקלולו או משום מנהג אבותינו. נ"ב דברי התוס' צע"ג דהרי
המעייין בש"ס שהביאו התוס' (ביצה ד' ע"ב) יראה דחד טעמא דשלחו מתם הזהירו במנהג אבותיכם
משום שמא יחזור לקלולו. ואיך חלקו התוס' תירץ הגמרא שמה לשנים [ע"ש בדקדוקי סופרים]:

• ריטב"א על תענית דף ב/ב

א"ר יהושע הואיל ואין הגשמים סימן ברכה בחג למה הוא מזכיר. פי' כדאמר בסוכה (כ"ח ב') למה
גשמים דומים בחג לעבד שמזג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו, ומכאן משמע דמשום כל החג
קאמר, ולא על לילה הראשון בלבד כדכתב רבינו אפרים ז"ל התם, אלא שיש לדחות דבליילה
הראשון סימן קללה ומכאן ואילך לא קללה ולא ברכה כלישנא דמתני' דהכא:

• דף על הדף תענית דף ב עמוד א

בביכורי יעקב (סי' תרל"ט ס"ק ל"ט) כתב בדיוק להיפוך, שבליילה הראשון, שאז יש חובה לאכול
בסוכה, אז אדרבה כשזה עולה לו בקושי, הרי זה רק למען הרבות לו שכרו, דלפום צערא אגרא,
ורק בשאר ימי החג, שאינו אלא רשות, אם יורד אז גשמים, הוי כעבד שבא למזוג כוס לרבו,
והוה סימן קללה.

4. מרומי שדה מסכת תענית דף ב עמוד א

תוס'. ד"ה מאימתי כו', ואפילו האידנא אינו אלא מדרבנן משום ספיקא כו' עכ"ל. פי' האידנא היינו לפני אבי
ורבא שהיה קביעא דירחא. דאילו אח"כ אינו ספק כלל, אלא תקנת חכמים. ותו דאי כוונת התוס' היא דוקא לאחר
שנעשה בקביעא דירחא, הא קודם לזה לא הזכירו בשמיני עצרת, א"כ היה לנו ג"כ לנהוג ככה, שהרי ככה שלחו

מתם הזהירו במנהג אבותיכם. אלא דכוונת התוס' היא קודם לזה. וא"כ צ"ע דהאיך כתבו שהוא ספק דרבנן, הלא ספק דאורייתא היא. אבל שיטת התוס' היא דספק של תשרי אינו אלא חומרא בעלמא, שהרי ע"כ סמכינן על הכלל דרוב אלול חסר, דבל"ו האיך נעשה ביוה"כ. והכי מבואר בחי' לסוכה דף מ"ד ב' לתוס' ד"ה כאן, דמשו"ה לא מברכינן בשמיני בסוכה משום שאינו אלא מנהג. והיינו גם לפני קביעות דירחא אינו אלא מנהג, שנהגו לעשות שני ימים את חג הסוכות משום ספיקא, אף על גב שאינו ספיקא באמת...

5. תוספות מסכת תענית דף ב עמוד א

וכתיב מכין הרים בכחו נאזר בגבורה - וזה גבי בריאת עולם וכי היכי דהאי חקר בבריאת העולם רוצה לומר בגבורות כמו כן הכא גבי גשמים האי חקר נמי רוצה לומר בגבורות אכן יש להקשות אמאי נקט גבורות טפי מכה וכמו כן הוה ליה למימר מאימתי מזכירין כח גשמים או ליתני גדולות גשמים וי"ל דמן הדין נקט גבורות משום טעמא דאיכא כח ואיכא גדולה אי נמי משום דהברכה מתחלת בגבורה להכי נקט גבורות.

6. ספר בניהו בן יהוידע על תענית דף ב/א

שם שלשה מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח. **נראה לי בס"ד ענין המפתח וענין השליח הוא, כי כשברא הקב"ה את העולם ברא כח הטבע, והוא שליח של הקב"ה לעשות הפעולות בעולם בכל דבר ודבר, וכמו שכתב בעל קערת כסף, בראו אך ביד טבע מסרו, ולכן דרשו הראשונים אלקים גימטריא הטב"ע, דהטבע הוא שליח של הקב"ה לעשות הפעולות בעולם, אך לזה כח הטבע שהוא שליח צריך לו כח אחר לעורר אותו כדי לעשות פעולתו, וזה הכח שהוא המעורר את הטבע נקרא מפתח, ובכל כח הטבעי שבעולם קשר הקב"ה עמו כח המעורר הזה הנקרא מפתח, ורק בשלשה אלה שהם חיה וגשמים ותחיה לא קשר עם כח הטבע את הכח המעורר שנקרא מפתח, אלא נשאה התעוררות הטבע בשלשה אלה בידו יתברך שהוא יתברך גזור ואומר, והטבע עושה הפעולה שלו בכל דבר משלשה אלו. ועל פי זה נראה לפרש בס"ד רמז הכתוב [דברי הימים א' כ"ט י"א] לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת. פירוש הגדולה זה מפתח התחיה שהוא בטל שהוא חסד הנקרא גדולה, והגבורה זה מפתח גשמים שיורדין בגבורה, והתפארת זה מפתח של חיה לשון פארות:**

7. תוספות מסכת תענית דף ב עמוד א

שלשה מפתחות שלא נמסרו לשליח - וא"ת והא אמרינן (סנהדרין דף קיג.) דמפתח הגשמים נמסרין לאליהו וכן מפתח של תחיית המתים וכן לאלישע דכתיב (מלכים א יז) ויאמר אליהו חי ה' וגו' דה"נ אומר בפירקין דלקמן (דף כג.) [1] וי"ל דהא דקאמר שלא נמסרו לשליח אינו ר"ל שלא נמסרו מעולם דהא של תחיית המתים ושל גשמים נמסרו אלא לא נמסרו לשליח להיות לעולם ממונה עליהם.

8. תוספות על גדה דף טז/ב

מלאך הממונה על ההריון. אבל על הלידה אין שום מלאך ממונה כדאמר בריש תענית (דף ב.) ג' מפתחות בידו של הקב"ה של חיה ושל גשמים ושל תחיית המתים [2] והנהו שלש מפתחות נמי פעמים מוסרין לשליח לפי שעה שהרי אליהו היה בידו מפתח של גשמים והחיה המת וכן אלישע וכמה צדיקים ואף ברי (אותת) (איוב לז) שהוא שר מטר אין עושה אלא ברשות הקב"ה:

9. ספר בניהו בן יהוידע על תענית דף ב/ב

במערבא אמרי אף מפתח של פרנסה. הקשה הרב פרשת דרכים דרוש כ"א ממה שאמרו במציעא דף פ"ו ע"ב, משום דכתיב ויקח חמאה וחלב ע"י עצמו, נתן לו הקב"ה ע"י עצמו, דכתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. אבל מים שנתן ע"י אחרים דכתיב יוקח נא מעט מים נתן ע"י משה רבנו ע"ה, שמע מינה אם היה מביא המאכל ע"י שליח היה נותן לבניו ע"י שליח, ואיך יתכן זה והלא הפרנסה מוכרת שתהיה ביד השי"ת, ע"ש. ונראה לי בס"ד אין הכי נמי בדרך אקראי אפשר שתהיה הפרנסה ע"י שליח, כמו שמצינו שבדרך אקראי ניתן מפתח הגשמים ואח"כ מפתח תחיית המתים לאליהו זכור לטוב. ואין להקשות על זה ממה שאמרו רז"ל על פסוק [דברים ל"ב י"ג] וינקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור, שהיה זה ע"י מלאך, דאין זו פרנסה לכללות ישראל אלא של קטנים יחידים, ומערבאי איירי בפרנסה כוללת לרבים שהוא לכל חי:

10. דף על הדף תענית דף ב עמוד א

והקשה בפרשת דרכים (ריש דרוש כ"א) דמשמע דאילו הי' אברהם אבינו נותן למלאכים חמאה וחלב ע"י שליח, הי' השי"ת פורע לבניו ע"י שליח, כמו יוקח נא מעט מים דנפרע ע"י שליח שנאמר והכית בצור. והרי בגמ' (כאן) אר"י ג' מפתחות לא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של גשמים מפתח של חיה מפתח של תחית המתים כו', במערבא אמרי אף מפתח של פרנסה דכתיב (תהילים קמה - טז) פותח את ידך וגו', ור' יוחנן מ"ט לא קא חשיב להא, אמר לך גשמים היינו פרנסה, ע"ש. והרי מן הוא בכלל פרנסה, ואיך יתכן שהי' נמסר ירידת המן ביד שליח...

ובפרשת דרכים הביא דהראב"ד כתב די"מ דרק כל שלשת המפתחות לא נמסרו ביד שליח, והוא כדמשמע בדברי רש"י. וכתב דלישנא דגמ' משמע דאף מפתח א' לא נמסר ביד שליח, ולפ"ז הקשה בפר"ד את הקושי' הנ"ל... מיהו התוס' תירצו על מה שהקשו ממפתח גשמים ותחיית המתים שנמסרו לאליהו ולאלישע, וי"ל דהא דקאמר שלא נמסרו לשליח אינו ר"ל שלא נמסרו מעולם, דהא של תחיית המתים ושל גשמים נמסרו, אלא לא נמסרו לשליח לעולם להיות ממונה עליהם, ע"כ.

ולפ"ז י"ל דגם לא קשה קושית הפר"ד מן, דאילו הי' אברהם אבינו לא הי' נותן למלאכים חמאה וחלב בעצמו אלא ע"י שליח, הי' המן ניתן לישראל ע"י שליח, דלהתוס' הני ג' מפתחות שלא נמסרו ביד שליח, היינו להיות ממונה עליהם לעולם, אבל היה שייך שינתן המן ע"י שליח דא"צ לשם כך למוסרו ביד שליח להיות ממונה ע"כ לעולם, ולכן אין מניעה דהיה ניתן המן במדבר ע"י שליח.

11. שפת אמת ספר שמות - פרשת יתרו - שנת |תרמ"ח|

בפסוק זכור את יום השבת לקדשו כו'. כי מה זה הטעם כי ששת ימים עשה לכן צוה אותנו לנוח בשבת והוא באמת עדות לבני כמ"ש רש"י בפסוק את הוא ביני בהנחילו לנו יום מנוחתו למנוחה. וחז"ל אמרו בשבת ניתנה תורה דכ' זכור כו' בעצמו של יום. משמע שבכח קבלת התורה ניתן לנו השבת. **דכ' אנכי ה' א-להיך וחל אלקותי' בנפשות בני' לכן כיון שהקב"ה נח בשבת צריך כל איש ישראל לנוח. והעושה מלאכה קראתו התורה מחללי'.** והאיך צריך האדם לשמור כחו לידע ולהאמין כי יש בו כח אלקי. וזה עצמו הענין במן דכ' ראו כי ה' נתן לכם השבת ע"כ כו' נותן לכם כו' לחם יומים כו'. דהמפ' הקשו הלא כל הגשמים ומזונות יורדים אפי' בשבת ומ"ט פסק המן. אך הענין הוא שכל השפעות הם ע"י ממונים ושרים אחרים. לכן עכו"ם אסור לשבות בשבת. כי אין להשרים שלהם שייכות לשבת. אבל המן שבא ממקום גבוה וכ' הנני ממטיר כו'. לכן לא ירד בשבת שהוא מיוחד לבני'. והוא כביכול מהקב"ה בעצמו ובכבודו כמ"ש חז"ל תכין בטובתך לעני א-להים כמ"ש במ"א. ואף שהשבת ניתן קודם התורה. מ"מ הי' כח התורה שמוכן לבני'. רק בקבלת התורה נגמר בפרטות ובפועל ממש. וכמו כן בכל שבת שיש בו הארה מקבלת התורה כמ"ש ז"ל שמרע"ה מחזיר לבני' הכתרים בש"ק. והיא הנשמה יתירה. לכן צריכין לשבות ממלאכה כנ"ל:

12. שערים מצויינים בהלכה

ג' מפתחות ביד הקב"ה כו' אף מפתח של פרנסה. כתב הטור (או"ח סי' קיד) ד' פסוקים נאמר בהם ענין מפתח והם ר"ת מפת"ח, מטר, פרנסה, תחייה, חיה, כו'. והיינו כדאמרי במערבא, דד' מפתחות לא נמסרו, אף מפתח של פרנסה. וכ"ה בתרגום

13. תוספות מסכת תענית דף ב עמוד א

וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה - פירוש שהוא בעצמו עשה וא"ת מהכא משמע דליכא אלא שלשה מפתחות וא"כ יש להקשות והא כתיב (ירמיה נ) פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי זעמו ומשמע נמי שלא נמסרו לשליח וכמו ההיא וישמע אליה אלהים וגו' וא"כ אמאי לא חשיב לה וי"ל דלא חשיב כי אם אותן מפתחות של טובה ולהכי לא קא חשיב מפתח של זעם וא"ת דמשמע מהאי קרא דפתח ה' שלא נמסר מפתח של זעם לשליח והא אמרינן (פסחים דף קיח.) יורקמי שר של ברד היו וי"ל מכלי זעם אחרינא קאמר שלא נמסרו לשליח אבל משום ברד לא דאותו של ברד נמסרו.

14. קרן אורה מסכת תענית דף ב עמוד א

תוס' בד"ה וישמע כו'. והקשו שם מהא דאמרינן בפסחים (ק"ח א) יורקמי שר של ברד, והמהרש"א ז"ל בחידושי אגדות הקשה על דבריהם הא התם הוי לטובה לצנן הכבשן, ולא הבנתי, דהא אמרינן בחגיגה (י"ב ע"ב) דאוצרות אש וברד הורידן דוד לארץ, מפני שאוצרות זעם הם ואם כן איך נמסרו לשרים, נהי דבעת הזאת היתה פעולתו לטובה, הלא עיקר בריאתו לכלי זעם הם, כדאמרינן בחגיגה, ועוד אכתי תיקשי מגבריאל שר של אש, וי"ל.

15. ספר שם משמואל - פרשת תזריע - תז"מ שנת תרע"ה

ונראה דהנה כ"ק זקניי האדמו"ר הגדול זצלה"ה מקאצק דקדק הלוא מפתח של לידה אינו נמסר לשליח אלא הוא ביד הקב"ה לבדו והיתכן שתימשך מזה טומאה, ותירץ שהטומאה באה אח"כ. וכ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה פירש דבריו עפ"י דברי הזוה"ק בטעם טומאת מת שמקום שנתרוקן מקדושה מתאווין כחות הטומאה לדבוק בו, כן העניין ביולדת שבאשר הקב"ה בעצמו הי' הפותח, ואח"כ כביכול כשנסתלק מתאווין כחות הטומאה לדבוק שמה, ודפח"ח.

16. תוספות מסכת תענית דף ב עמוד ב

איבעיא להו רבי אליעזר מהיכא גמיר לה מלולב גמיר מה לולב ביום וכו' - פ"ל ולולב הוי רצוי דמים וגדל על המים או דלמא מניסוך גמר לה פ"ל ונפקא מינה אי מלולב גמר לה אבל ניסוך המים סבירא ליה דלאו ביום ראשון הוא או מניסוך המים קא גמר לה דסבירא ליה דניסוך המים ביום ראשון הוא אי נמי דאי מלולב גמר הוה דווקא ביום שנאמר (ויקרא כג) ולקחתם לכם ביום אבל אי מנסוך הוה אפילו בלילה ולענין זה אהני דאמר מר ומנחתם ונסכיהם בלילה אף וכו' פירוש דאע"ג דניסוך קרבנות לא הוי עד לאחר הקרבת קרבנותיהם ואם כן היאך קריבי נסכים בלילה רוצה לומר בלילה שניה והניסוך החג דהוי ממים מצי למהוי בלילה ראשונה ואף על גב דאמרינן במסכת יומא בפ' בראשונה (דף כו:) אמר רב ואיתימא ר' יוחנן אין מנסכים מים בחג אלא בתמיד של שחר וא"כ לא הוי בלילה ראשונה דהא אינה אלא ביום יש לומר דאינו חייב לנסך אלא בתמיד של שחר מכל מקום אי בעי עביד ליה בליליא.

17. שערים מצויינים בהלכה

דף ב: מה ניסוך המים מאורתא כו'. עי' ברש"י שפ"י ב' פירושים. והתוס' (ד"ה איבעיא להו) הקשו, הא איתא במס' יומא (כו:) אין מנסכין מים אלא בתמיד של שחר, ותירצו דאין חייבין לנסך אלא בתמיד של שחר, ומ"מ אי בעי עביד לה נמי בלילה. ועי' מה שכתבנו במס' סוכה (נ. ד"ה ואי) שיש מחלוקת בראשונים, אי מצות ניסוך המים שייך לקרבן תמיד של שחר, או היא מצוה בפני עצמה. ומדברי התוס' כאן משמע דהיא מצוה בפני עצמה. ועי' ברמב"ם (תמידין פ"י ה"ז) דאם הקדים ניסוך המים לזבח אפי' נסכן בלילה יצא. וכתב שם המשנה למלך דמדברי התוס' כאן משמע, דיכול לנסך לכתחילה, אבל בירושלמי (סוכה פ"ד ה"ח) משמע דרק בדיעבד כשר.

18. ספר עקבי הצאן [ע' רכז-רכה]

וכמדומה לי ששמעתי מכב' מו"ר הגריד"ס, ז"ל, לבאר כוונת התפילה [שנהגו להתפלל בשעת קידוש לבנה] – שתמלא פגימת הלבנה ולא יהי בה שום מיעוט, דמה איכפת לנו אם הלבנה פגומה, וכי זוהי הצרה הכי מעיקה לכלל ישראל – מה שהלבנה פגומה. וביאר בזה, דענין פגימת הלבנה מורה על ענין זה דבעיית הרע שבעולם, אשר היא שאלת משה רבנו על צדיק ור"ל ורשע וט"ל, דנראה כאילו – חלילה – שתי רשויות הן, שמי שמנהיג את העולם הטבעי לא זהו מי שנתן את חוקי התורה, מחמת הסתירות (המדומות) שבין הנהגת העולם לבין שמירת המצוות ע"י בני האדם, וזוהי כוונת הגמ' בחולין (ס:) – הביאו עלי כפרה על שמיעטתי את הירח, כל', דבעוה"ז נראה כאילו אין הקב"ה מנהיג את עולמו עפ"י יושר – ליתן שכר לצדיקים ולענוש לרשעים, ובעיניא זו היא באמת צרה גדולה עד למאוד, שהביא לידי כן שהרבה בנ"א לא האמינו באחדות הבורא, או ביכלתו הבלעדית וכו', ואשר על זה אנו מתפללים להקב"ה – שתמלא פגימת הלבנה, שלעת"ל תפתר בעיית הרע, עכת"ד [נראה להוסיף עוד, שבעוה"ז לפעמים מברכים דיין האמת, ואעפ"י שאנו מאמינים שכל מאי דעביד רחמנא לטב עביד, ומבואר בגמ' דכונת המשנה כשם שמברכים, ר"ל – לקבולינהו בשמחה, מכח האמונה הזאת – שהכל טוב, (עגמ' פ' הרואה וברכנו יונה שמה), אך מכ"מ בנוגע לנוסח הברכה, אין אנו מברכים הטוב והמטיב על הרעות, כי לפי השגת בנ"א והבנתם – אין כאן טוב³. אך לעת"ל נברך תמיד אך הטוב והמטיב, עגמ' פסחים (ג.) ובמפרשים שמה,

כי אז נבין ונרגיש ענין זה, שהכל אך לטובה – ואז לא יהי אצלנו רק בתורת אמונה.

אתא משה אמר הקל הגדול הגבור והנורא, אתא ירמיה ואמר נכרים מקרקרים בהיכלו, איה נוראותיו,

3) ונוסח הברכות והתפילות תמיד צריך שיהיה כפי הבנת בני האדם, וכמבואר בגמ' יומא (סט:)

לא אמר נורא. אחא דניאל אמר נכרים משתעבדים
בבניו, איה גבורותיו, לא אמר גבור וכו'. וכה"ג מצינו
גם בריש מס' תענית (ב:) א"ל רבי אליעזר, אף אני
לא אמרתי לשאול (את הגשמים מתחילת החג) אלא
להזכיר, וכשם שתחית המתים מזכיר כל השנה כולה,
ואינה אלא בזמנה, כך מזכירים גבורות גשמים כל
השנה ואינן אלא בזמן. ולא קיי"ל כהא כר"א אלא
כר"י, דאפילו רק להזכיר משיב הרוח בתור תוארי ד'
איך מזכירים אלא בזמן שבדרך כלל רואים את הגשמים.

19. שערם מצויינים בהלכה

רבי אומר, אומר אני משעה שמפסיק כו'.
מצינו בש"ס דרבי היה משתמש כמה
פעמים בלשון זה, והבאנו במס' עירובין (ג:)
דזהו לשון ענוה, כמו שרגילים בזמננו
לכתוב כנלע"ד, דרבי עניו היה כדחנן במס'
סוטה (מט.) משמת רבי בטל ענוה.

20. תוספות מסכת תענית דף ב עמוד ב

העובר לפני התיבה בי"ט של חג האחרון מזכיר וכו' - פי' האחרון שמתפלל תפלת מוסף הראשון אינו מזכיר
פירוש שמתפלל שחרית אינו מזכיר ובירושלמי קאמר אמאי אינו מזכיר מאורתא פירוש מתפלת ערבית
ומשני דלית תמן כל עמא ולדכרו בצפרא פירוש בתפלת שחרית ומשני דהו סברי דהו מזכרו ליה
מאורתא.

21. מהר"ץ חיות מסכת תענית דף ב עמוד ב

גמרא מכאן רמז לניסוך המים מן התורה. נ"ב ע"י רמב"ם ורמב"ן ספר המצות שורש שלישי דלשון רמז הוא
דבר תורה גמור. וכאן ראינו ג"כ דכינו חז"ל ענין זה בלשון רמז והוא ד"ת גמור וע"י לח"מ פי"ב מה'
אבל שכ' דמזה שאמרו סנהדרין מ"ו ע"ב רמז לקבורה מה"ת משמע דאינו רק אסמכתא ע"ש. ואיך
יפרנס לשון רמז דסוגיין והך דריש מכות רמז לעדים זוממין שלוקין וצ"ע:

• תוספות על מועד קטן דף ג/ב

ניסוך המים. והא דאמרינן בעלמא (שבת דף קג:) מ"ם יו"ד מ"ם לרבות ניסוך המים מן התורה
אינו אלא אסמכתא בעלמא כפר"ח:

1. ספר תולדות יעקב יוסף - פרשת קדושים - אות יא

ונראה לי ע"ד הלצה, שמתחילין בשמיני עצרת ושמתח תורה לומר משיב הרוח ומוריד הגשם עד הפסח שאז
פוסקין. כי מר"ח ניסן שאז נברא העולם במעשה עד תשרי שהיה הרת עולם (עיין ר"ה י ע"ב), ומר אמר חדא
ומר אמר חדא ולא פליגי, כמ"ש בכתבים יעו"ש (עיין פרשת אמור). ועל כל פנים מימי תשרי מתחילין להתענות,
וגובר הרוחני ונחלש הגשמי עד אחר ימי הדין חותם אחרון בהושענא רבה, אז משיב הרוח שהוא הרוחני
ומוריד הגשם שהוא הגשמי, לשמות ולאכול ולשתות וק"ל:

2. דף על הדף תענית דף ב עמוד א

במשנה: הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג וכו'. הגיד אדמו"ר הלב שמחה זצ"ל בשם תמיו הרה"ק ר' נחמי' אלטר זצ"ל בנו של מרן השפת אמת זצ"ל "גשמים בחג" מי שחושב על גשמיות בחג, הרי זה סימן קללה ח"ו.

3. דף על הדף תענית דף ב עמוד א

בגמ': ולעבדו בכל לבבכם - איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפילה.

כתב הרמב"ם (סה"מ מצוה ה') שצונו לעבדו, ואף על פי שזה הצווי הוא ג"כ מהצווים הכוללים, יש בו יחוד אחר שהוא צווי לתפילה. והיינו שהרמב"ם סובר שתפילה היא מ"ע מהתורה. והרמב"ן שם משיג עליו, דבש"ס בכמה מקומות אמרינן דתפילה היא דרבנן. כגון - בברכות (כא) שבעל קרי מברך ברכת המזון אך אינו מתפלל, משום שתפילה היא מדרבנן. וכן בסוכה (לח). עוד מקשה, דכל הספיקות שיש בדיני תפילה אמרינן ספיקא דרבנן לקולא, ולפי שיטת הרמב"ם, היו צריכים לדון לחומרא, כדין ספיקא דאורייתא.

ובספר מגילת אסתר (שם) מיישב עפ"י מה שכתב הרמב"ם בהלכות תפילה (פ"א ה"א): מצות עשה להתפלל בכל יום. ואין משנה התפילה הזאת מן התורה. ומבאר דמשנה התפילה היינו נוסח התפילה הוא רק מדרבנן. וכוונת הגמ' בברכות, דבעל קרי אינו מתפלל כל הנוסח די"ח ברכות, משום דהוי דרבנן, אך בודאי חייב להתפלל תפילה אחת אחרת, כפי דעתו. וכן הספיקות בדיני תפילה הם רק באופן שכבר יצא ידי החובת תפילה מהתורה, כשאמר ברכה אחת וכו', והספק הוא על הנוסח שהוא מדרבנן...

ובספר חרדים (פרק ט אות י"ז) לומד ממש"כ בכל לבבכם רמז שבעי כוונת הלב בתפילה, ואי לא כיוון בתפילה לא יצא ידי חובתו ע"ש, והובאו דבריו בשו"ת מהר"י אסאד (או"ח סי' קע"ב) ע"ש. ויש לעיין דכיון דתפילה בזה"ז נגד קרבנות א"כ ליבעי שינה עליו הכתוב לעכב, ובלא"ה נימא דהא דכתיב לעבדו בכל לבבכם דבעי כוונה הוא רק לכתחילה, ומנ"ל לעכב דלא יצא בלא כוונה וצ"ע.